

דבר תורה לפרשת משפטים אמה עבריה מיניות וזוגיות

ד"ר דב בריקנר

רח' ברק 7

באר-שבע - 84277

טלפון 08-6271378

brickner@zahav.net.il

תאריך: 1 בפברואר 2008

שמות פרק כא

- (ז) וְכִי יִמְכֹר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּה לֹא תִצָּא כְּצֹאת הָעֶבְדִּים :
- (ח) אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר <לא> לוֹ יַעֲדָה וְהִפְדָּה לְעַם נְכָרִי לֹא יִמָּשַׁל לְמִכְרָהּ
בְּבִגְדוֹ בָּהּ :
- (ט) וְאִם לִבָּנוּ יִיעֲדָנָה כְּמִשְׁפֵּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ :
- (י) אִם אַחֲרַת יִקַּח לוֹ שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע :
- (יא) וְאִם שָׁלַשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיִצָּאָה חֲנָם אִין כְּסָף : ס

פרשת משפטים פותחת בדיני עבדים, תחילה דיני עבד עברי ואחר דיני האמה העבריייה. לכאורה העבדות בוטלה בעולם המערבי עם ביטול העבדות בארה"ב במאה התשע עשרה. לאמיתו של דבר העבדות פורחת מסביבנו. כל ניצול חולשה של העובד או העובדת כדי לדרוש מהם עבודה ללא תמורה מתאימה, כל השפלה, הטרדה או הפעלת אלימות, היא בעצם חזרתה של העבדות בתחפושת של העסקה.

פרשת האמה העבריייה מציבה בעיות נוספות שהרי מצב זה מטבעו מזמן ניצול מיני. אכן בניגוד לעבד העברי שנאמר בו (שמות כא, ב) "שש שנים יעבוד" אין בפרשת האמה העבריייה כל אזכור של עבודה, ומכירתה לאמה משמעותה העיקרית היא, ככל הנראה, ליחסי אישות, אף כי מעמדה אינו ברור (אישה? פילגש?). האמה מיועדת לאדוניה או לבנו ועליו לספק לה "שאר כסותה וענתה". אסור לו למכרה ואם אינו מקיימה עליו לשחררה "חנם אין כסף". לא אפרט כאן כיצד פירשו חז"ל את דין האמה העבריייה. סיכום טוב של דיני האמה ניתן למצוא ב"משנה תורה" של הרמבם בהלכות עבדים פרק ד'.

פסוק י' הינו המקור להלכה הקובעת את חובת הבעל כלפי אשתו לספק לה "שאר כסות ועונה", כלומר: מזון, בגדים ויחסי אישות קבועים. על פי הלכה זו מפרש רש"י את הפסוק:
"שאר - מזונות: כסותה - כמשמעו: ענתה - תשמיש:"
אך יש שמפרשים אחרת, בעיקר את המלה "ענתה". למשל נכדו של רש"י הרשב"ם:

"שאר - מזונות. כמו ואשר אכלו שאר עמי: כסותה - מלבושים: וענתה - בית דירה לפי הפשט, לשון מעון, כי המ"ם של מעון כמו מ"ם של מקום ושל מלון שאינו עיקר (=ה"מ" של מעון אינה אות מהשרש). הרי מזון וכסות ומדור:"

לדעת הרשבם "ענתה" פרושה בית דירה, ובכך שונה פירושו מפירוש רש"י, אך אין הוא חולק עליו לגבי המובן של "שאר" – מזון.

דעה אחרת מביא הרמב"ן. לדעתו חובת הגבר לזון את אשתו היא תקנת חז"ל (אף כי הוא מסכים שיש בגמרא דעת יחיד הסובר שמזונות מן התורה).

"ואני אומר כי פירוש שאר בכל מקום בשר הדבק והקרוב לבשרו של האדם". כאן מביא הרמב"ן ראייה מכל הפסוקים בהם מוזכרת המלה "שאר" לתמוך בטענתו. "...ותקרא האשה שאר לבעל כמ שדרשו 'כי אסלשאריו שאר זו אשתו, והוא מן הענין שאמר וידבק באשתו והיו לבשר אחד'. והנה שארה קרוב בשרה, וכסותה כסות מטתה כמו שנאמר 'כי היא כסותה לבדה... במה ישכב'. וענתה הוא עונה שיבוא אליה לעת דודים."

אם כן דעת הרמב"ן היא כי כל שלשת המושגים "שאר כסות ועונה" קשורים ביחסי אישות. "שאר" הוא "קרוב בשר" כלומר קיום יחסים בעירום מלא, "כסות" פירושו מצעי המיטה ואילו "עונתה" הוא מלשון "עת דודים". אמנם הרמב"ן וממשיך ומפרש את פשט הפסוק הפותח ב"ואם אחרת יקח לו" "וענין הכתוב שאמר שאם יקח אחרת – קרוב בשרה של זו וכסות מטתה ועת דודיה לא יגרע ממנה כי כן משפט הבנות. והטעם שלא תהיה האחרת יושבת לו על מיטת כבודה והיו שם לבשר אחד, וזו עמו כפילגש ישכב עמה בדרך מקרה ועל הארץ כבא אל אשה זונה. ולכן מנעו הכתוב מזה..." הרמב"ן מפרש את הפסוק העוסק במצב בו לוקח הבעל אשה אחרת ועל פי פירושו על הבעל לשמור על כבוד אשתו הראשונה ולהמשיך בשגרת יחסי האישות עמה מבלי להפלות בין הנשים.

עם זאת עיקר דבריו מכוון אל יחסי האישות ומקומם בזוגיות. כך יש להבין את הזיהוי של "עונה" עם "עת דודים" ("דוד" בשיר השירים הוא אח בהשאלה כלומר קרוב אהוב). לא מדובר במינוח טכני אלא במתן מקום של כבוד לאירוטיקה ביחסי הזוגיות. לכן מדגיש הרמב"ן את קיומם של יחסי האישות במסגרת חושנית: "קרוב בשר" ו "כסות המיטה". ובסיום דבריו הוא חוזר אל הזוגיות בנישואין מונוגמיים "ולכן אמר אלו ברמז 'שארה כסותה ועונתה' על שלושת הענינים אשר לאדם עם אשתו בחיבורן... ויהיו המזונות ומלבושי האשה תקנה מדבריהם." לדעתי יש להבין את המלה "בחיבורן" לא רק איחוד במובן יחסי אישות אלא איחוד במובן של זוגיות וחיים ביחד, חיים שתענוגות המין נועדו להעשיר אותם.

יש לשים לב למשפט המסיים "ויהיו המזונות ולבושי האשה תקנה מדבריהם". רק המזונות והמלבושים הם תקנת חכמים. חיוב "עונתה" (הכוללת "שאר" ו "כסות" במובן קרוב בשר ומצעי המיטה) היא לדעת הרמב"ן מהתורה !

השלמה לדברי הרמב"ן מפירושו לספר בראשית:

בראשית פרק ב

(כד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד :

רמב"ן בראשית פרק ב פסוק כד

והיו לבשר אחד, הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד, לשון רש"י.
ואין בזה טעם, כי גם הבהמה והחיה יהיו לבשר אחד בולדותיהם:

הרמב"ן מביא את פירושו רש"י. המפרש "והיו לבשר אחד" בהולדת הולד, כלומר הצאצאים הם בשר המאחד את האם והאב. הרמב"ן דוחה פירושו זה, כיון שאין במעשה ההולדה הבדל בין האדם והחיה, בעוד שהפרשה כולה מבחינה בין מיניות בעלי החיים ומיניות האדם

והנכון בעיני, כי הבהמה והחיה אין להם דבקות בנקבותיהן, אבל יבא הזכר על איזה נקבה שימצא, וילכו להם, ומפני זה אמר הכתוב, בעבור שנקבת האדם היתה עצם מעצמיו ובשר מבשרו, ודבק בה, והיתה בחיקו כבשרו, ויחפוץ בה להיותה תמיד עמו.

לדעת הרמב"ן הזוגיות האנושית נבדלת מזו של החיות. האדם "דבק" באשתו, מגלה אינטימיות "והיתה בחיקו כבשרו", ונמשך אליה "ויחפוץ בה להיותה תמיד עמו". בקיצור – אהבה.

וכאשר היה זה באדם, הושם טבעו בתולדותיו, להיות הזכרים מהם דבקים בנשותיהם, עוזבים את אביהם ואת אמם, ורואים את נשותיהן כאלו הן עמם לבשר אחד. וכן כי אחינו בשרנו הוא (להלן לז כז), אל כל שאר בשרו (ויקרא יח ו). הקרובים במשפחה יקראו "שאר בשר". והנה יעזוב שאר אביו ואמו וקורבתם, ויראה שאשתו קרובה לו מהם:

כבר ראינו שבמילה "בשר" בהתייחסה לאישה, מגלה הרמב"ן את האינטימיות והארוטיקה, כאן כמו [בפרשת משפטים](#).